

ZAMONAVIY ADABIYOTDA TILNING ESTETIK VAZIFASI

Xolmirzayeva Nozima Ahmadovna

Qashqadaryo viloyati "Iqtisodiyot va pedagogika universiteti" 2-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy adabiyotda tilning estetik vazifasi chuqur tahlil qilinadi. Tilning badiiy asarlardagi obraz yaratishdagi roli, estetik ta'sir kuchi, o'quvchiga yetkaziladigan mazmun va hissiy ta'sirlar hamda bu jarayonda muallif til vositalaridan qanday foydalangani ilmiy yoritilgan.

Kalit so'zlar: Zamonaviy adabiyot, estetik funksiyalar, tilning badiiy vositalari, estetik ta'sir, adabiyot va til uyg'unligi, tilning emotsional ta'siri.

Annotation: This article provides an in depth analysis of the aesthetic function of languages in contemporary literature. It explores the role of language in creating imagery in literary works, its aesthetic impact, the meaning and emotional influence conveyed to the reader, and how authors utilize linguistic tools in this process from a scholarly perspective.

Keywords: Modern literature, aesthetic function, artistic devices of language, aesthetic impact, harmony between literature and language, linguistic culture.

Аннотация; В данной статье проводится глубокий анализ эстетической функции языка в современной литературе. Научно освещается роль языка в создании образов в художественных произведениях, смысловую и эмоциональное влияние на читателя, а также то как автор использует языковые средства в этом процессе.

Ключевые слова: Современная литература, эстетическая функция, художественные средства языка, эстетическое воздействие, гармония литературы и языка, культура речи.

Kirish

Til insoniyat madaniyatining eng muhim vositalaridan biri bo'lib, u muloqotda, fikr almashishda va san'atda o'ziga xos rol o'ynaydi. Ayniqsa, adabiyotda tilning estetik vazifasi uning asar sifatidagi ahamiyatini oshiradi, o'quvchida chuqur hissiyot uyg'otadi va badiiy obrazlar yaratishga xizmat qiladi. Zamonaviy adabiyotda til nafaqat ma'lumot uzatish vositasi, balki san'atning asosiy vositasidir.

Asosiy qism

Zamonaviy adabiyotda tilning estetik vazifasi-badiiy matn orqali go`zallik, ruhiyat, ma'no va obrazning to`liq, jonli ifodasini ta'minlashdir. Bu vazifa tilning poetik va badiiy funksiyalarini rivojlantirish va o`ziga xos estetik ahamiyatini kuchaytiradi.¹³

1.Til va uning estetik funksiyasi: nazariy asoslar

Tilning asosiy funksiyasi-insonlar o`rtasida aloqa o`rnatish, ma'lumot almashishdir. Ammo badiiy adabiyotda tilning yana bir muhim funksiyasi-estetik vazifasi ham alohida ahamiyatga ega. Estetik vazifa-tilning san'at asarida go`zallik, hissiyot, ma'no va mazmun uyg'unligi yaratish qobiliyatidir. Bu tilning o`ziga xos shakl va uslubi orqali amalga oshadi. Lingvistika va adabiyotshunoslikda tilning estetik funksiyasi ko'plab olimlar tomonidan tadqiqot qilingan, ular tilni nafaqat kommunikativ balki badiiy vosita sifatida ham qarashadi.

Masalan, Roman Jakobson tilning estetik funksiyasini "poetik funksiya" deb atagan, u tilning o`zini-o`zi anglash va shaklini ifodalashga qaratilganligini ta'kidlaydi. Tilning bu funksiyasi adabiy asarlar o`ziga xosligini belgilaydi va muallifga san'atda yangi ifoda uslublarini yaratishga imkon beradi.

2.Zamonaviy adabiyotda tilning o`ziga xosligi va yangi yondashuvlar.

Zamonaviy adabiyotning xususiyati tilning ko'p qirrali va ko'p funksiyali bo'lishidadir. Postmodernizm, eksperimental adabiyot, digital asr adabiyoti kabi yo'nalishlar tilning estetik imkoniyatlarini kengaytiradi. Har bir yo'nalish tilni yangicha talqin etadi, yangi ifoda vositalarini joriy etadi.

Postmodern adabiyotida til ko'pincha ironiya, paradoks, intertekstualizm vositalari orqali badiiy matnning murakkab qatlamlarini yaratadi. Masalan muallif tilni ma'no va kontekstga qarab mo'tadil tarzda manipulyatsiya qiladi, o`quvchini matnni ko'p qirrali tahlil qilishga chaqiradi. Shuningdek, eksperimental adabiyotda til ko'pincha an'anaviy grammatik, sintaktik qoidalaridan voz kechib, yangicha estetik tuzilmalarni yaratadi.

Digital asr adabiyoti esa tilning multimediya elementlari bilan boyitilishi, raqamli vositalar yordamida yangi badiiy shakllarning yuzaga kelishi bilan ajralib turadi. Bu esa tilning estetik vazifasini yanada kengaytiradi.

3.Tilning estetik elementlari:badiiy vositalar.

Zamonaviy adabiyotda tilning estetik vazifasini bajarishda ko'plab badiiy vositalar qo'llaniladi. Ularga quyidagilar kiradi;

~ Metafora-ma'noni kengaytirish va yangicha ifoda yaratish uchun ishlatiladigan asosiy badiiy vosita. Masalan, "hayot-bu sahna" degan ibora orqali hayot murakkab va ko'p qirrali jarayon sifatida ko'rsatiladi.

1 1.N.X.Xudoyberdiyev "O'zbek adabiyoti tarixi".Tosh.1987.

~Metonimiya-yaqin ma'nodagi atamalar almashinuvi orqali tasvir kuchini oshiradi.

~Simvol-ma'noni ko'proq va chuqurroq ifodalash uchun ishlatiladi. Masalan, oq qush ozodlikning ramzi sifatida qabul qilinadi.

~Allegoriya-butun hikoya yoki qissa orqali ko'proq ma'nolarni ifodalash.

~Ritm va intonatsiya-tilning ohanglari, takrorlari orqali badiiy matnga musiqiylik va estetik go'zallik beradi.

Bularning barchasi tilning estetik vazifasini to'liq amalga oshirishga xizmat qiladi, o'quvchida kuchli hissiy ta'sir uyg'otadi va badiiy tasvirlarni boyitadi.

4.Tilning badiiy funksiyasi va o'quvchiga ta'siri.

Zamonaviy adabiyotda til nafaqat ma'no yetkazuvchi, balki o'quvchini o'ylashga his qilishiga va anglashga chorlaydigan vosita sifatida ishlatiladi. Tilning badiiy funksiyasi o'quvching ruhiy holatini o'zgartirishi, unga yangi dunyoqarash ochishi mumkin.

Muallif til orqali o'z fikrlarini va his-tuyg'ularini chuqur ifodalaydi, o'quvchini o'zining ichki olamiga kirishiga undaydi. Shu bois tilning estetik vazifasini o'quvchini faqat o'qishga emas balki hayotiy tajriba orttirishga, dunyoni yangicha qarashga rag'batlantiradi.

Masalan, Ernest Xeminguey o'z asarlarida soddalik va anqlik orqali tilning badiiy kuchini oshirgan bo'lsa, V. Volf ko'p qatlamli psixologik til yordamida o'quvchini chuqur his-tuyg'ular bilan tanishtiradi.

5.Til estetikasi va zamonaviy tilshunoslik yondashuvlari.

Tilning estetik vazifasi tilshunoslik va adabiyotshunoslikda alohida o'rganiladi. Zamonaviy yondashuvlar tilni ko'p qirali fenomen sifatida ko'rib, uning estetik va kommunikativ xususiyatlarini tahlil qiladi.

Estetik lingvistika sohasida tilning badiiy ifodasi, uning semantik, sintektik, fonetik va stilistik qatlamlari chuqur o'rganiladi. Bunda tilning o'ziga xosligi, so'z boyligi va uslubiy yondashuvlari o'rganiladi.

6.Tilning estetik vazifasining zamonaviy muammolari.

Zamonaviy adabiyotda tilning estetiki vazifasi bir qancha muammolarga duch kelmoqda. Birinchidan, globalizatsiya va texnologiyalarning rivojlanishi natijasida tilning o'ziga xosligi va milliy xususiyatlari kamayishi mumkin. Bu esa adabiyotning badiiyligini susaytiradi.

Ikkinchidan, zamonaviy o'quvchilar va iste'molchilar e'tiborining qisqarishi tilning murakkab estetik uslublaridan foydalanishga cheklovlar qo'yadi. Shu sababli, ba'zi mualliflar oddiy, tushunarli tilni Afzal ko'rishadi.

Ammo, shu bilan birga, yangi texnologiyalar va internet platformalari tilni yangi formatlarda ifodalashga imkon yaratmoqda, bu esa tilning estetik vazifasini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Xulosa

Zamonaviy adabiyotda tilning estetik vazifasini uning badiiy san'atdagi markaziy o'rnini hisoblanadi. Tilning estetik elementlari muallifga yangi ifoda vositalarini yaratishga, o'quvchiga esa chuqur hissiyot va tafakkur uyg'otishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.N.X.Xudoyberdiyev "O'zbek adabiyoti tarixi".Tosh.1987.
- 2.B. Karimov Badiiy tafakkur va obraz-Toshkent: Fan.2005
- 3.K. Obid Adabiy tanqid asoslari-Tosh Akademik Nashr 2018
- 4.Internet manbalari: www.ziyo.uz, www.kutubxona.com, www.academia.edu